

Ravasz Károly 1955-ös feljegyzése a II. világháború utáni magyar–csehszlovák viszonyról ⁽¹⁾

„Nehéz lenne elfelejtenem a mlada boleslav-i állomáson álló taksonyfalvi szerelvényt, a síró asszonyokat, a tanácstalanul maguk elé meredő férfiakat, az öt napos utazástól koromfekete, összefagyott gyerekeket, a béna öregasszonyt, akit ágyastól raktak fel a vonatra, a sebtiben feldobált és az öt napos rázástól nagyrészt összetört bútorokat és használati tárgyak összevisz-szaságát, a cseh gazdákat és intézőket, akik a vonat mellett sétáltak és egy-egy erősnek látszó és kevés családtaggal bíró magyar munkaerőért néhány száz koronát nyomtak a munkahivatali tisztviselő markába.”

Bevezetés

Ravasz Károly 1945 és 1948 között hivatásos diplomataként a csehszlovákiai magyar külképviseleteken teljesített szolgálatot különböző beosztásokban. A későbbiekben Ausztráliába emigrált, innen egy rövid levél kíséretében 1955. november elején - december elején a Külügyminisztériumnak címezve küldte meg felhasználásra az „Adalékok a magyar-csehszlovák viszonyhoz, 1945-1948” című feljegyzését. A feljegyzést 1955. december 8-án iktatták 0010436/1955. szám alatt.

Az ügyirat 1955. december 9-én kelt pro domo-jának tanúsága szerint a Külügyminisztériumban bizalmatlanul fogadták Ravasz Károly ajánlkozását. Ebben szerepet játszhatott az a gyanakvás is, melyet az akkori hivatalos politika a nyugati magyar emigrációval szemben tanúsított. „Nehezen hihető el, hogy nevezett valóban korrektsége és becsületessége vezette arra, hogy feljegyzéseinek áruba bocsátásához a Magyar Külügyminisztérium hozzájárulását kérje. Az a valószínűbb, hogy a kérdés mögött zsarolási szándék van.” - olvasható a *pro domo*-ban, majd a pro domot készítő ügyintéző így folytatja: „Elképzelhető, hogy miután részünkről nem kívánatos az anyag publikálása - különösen nem az ő szája íze szerint - ennek megakadályozására anyagiak felajánlását várja tőlünk.” Végül javasolta, hogy „a megkeresésre semmilyen választ ne adjunk, mert esetleg még levelünkkel is visszaélést követhetne el.”

A Külügyminisztérium aggályai túlzottnak bizonyultak, sem a feljegyzés tartalma, sem más jel nem utal arra, hogy a kéziratot a szerző zsarolásra kívánta volna felhasználni. Mai szemmel nézve nincs okunk kételkedni abban, hogy a szerző jóhiszeműen járt el, amikor írását megküldte a Külügyminisztériumnak

A Külügyminisztérium óvatossága ugyanakkor érthető volt. 1955. decemberében a két ország viszonya már lényegesen különbözött a második világháború befejezését követő első évektől. 1948-ban befejeződött a lakosságcsere, a csehszlovákiai magyarság helyzete többé-kevésbé rendeződött, a szocialista hatalomátvétel után a két ország szorosabb politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokat létesített egymással. Ennek fontos állomása, hogy 1949. április 16-án a két ország barátsági és együttműködési megállapodást írt alá egymással. A függőben lévő gazdasági és pénzügyeket 1949 nyarán az úgynevezett csorba-tói egyezményrel rendezték. 1951-ben kulturális megállapodást írtak alá, amely lehetőséget adott arra, hogy a Csehszlovákiában élő magyarság és a magyarországi szlovákok anyanyelvük és kultúrájuk ápolásához az anyanemzet segítségét is igénybe vehessék. Mindkét ország azonos szövetségi rendszerbe tartozott, tagjai voltak az 1955. május 14-én létrejött Varsói Szerződésnek. A hivatalos magyar politika nagy súlyt helyezett arra, hogy a két ország barátnak mondható kapcsolatát semmi ne zavarja meg, ezért a Külügyminisztérium nem tartotta kívánatosnak olyan anyagok nyilvánosságra hozatalát, melyek a régebbi sérelmeket idézik fel.

Az írás, melyből a subjektív elemek sem hiányoznak, elsősorban azokat az ismereteket tükrözi, melyekre a szerző a napi munka során és személyes kapcsolatairól tett szert. Feljegyzésében főleg a csehszlovákiai magyarságot sújtó diszkriminatív intézkedésekről, általában helyzetének alakulásáról, a kölcsönös lakosságcsere megkezdődésének elhúzódásáról ír részletesebben, más fontos kérdésekről kevesebb szót ejt. Ez jogosan kelt hiányérzetet, minthogy az 1945-1948. közötti magyar-csehszlovák kapcsolat alakulását befolyásoló tényezők nem szűkíthetők le az adott időszakban valóban fontos szerepet játszó kitelepítés és lakosságcsere témakörére. Értzi ezt a szerző is, ezért írásának utolsó részében a gazdasági kapcsolatok alakulásáról is szót ejt. Más, későbbi fejleményekre, melyek a két ország viszonyának rendezését elősegítették, feltehetően közvetlen ismeretek hiánya miatt nem tér ki.

A dokumentum mindezek mellett figyelmet érdemel és tanulságos, mivel olyan hivatásos diplomata emlékeit idézi fel, aki az 1945-1948 közötti időszakban a prágai magyar külképviseleten végzett munkája és a csehszlovák Külügyminisztériummal fenntartott munkakapcsolata során szerzett ismereteket és tapasztalatokat.

Forrás

Ravasz Károly: Adalékok a magyar-csehszlovák viszony történetéhez, 1945-1948.

Kevesek előtt ismeretes az az elszánt harc, melyet a második világháború csehszlovák emigrációja folytatott Magyarországgal ellen. A londoni csehszlovák külügyminisztérium magyar referense beszélt el nekem ennek a harcnak egyes fázisait, melyek arra irányultak, hogy megakadályozzák bármely magyar emigráns szervezetnek a magyar nép képviselőjeként való félhivatalos elismerését, mennél több szövetséges hatalmat rávegyenek a hivatalos Magyarországnak való hadüzenetre, és megghiúsítsanak minden magyar kiugrási kísérletet. Ekkor ugyanis már készen állott a csehszlovák terv a nemzetiségi kérdés háború utáni „megoldására”, és a csehszlovák kormány attól tartott, hogy bármely olyan esemény, mely oda vezethet, hogy a szövetségesek nem azonosítják teljes egészében a magyar népet a hitleri hadigépezettel, megfoszthatná őket attól a lehetőségtől, hogy tervüket magyar vonatkozásban végrehajthassák. Ez a terv nem kevesebbet tartalmazott, mint hogy Csehszlovákiát nemzeti állammá kell átalakítani- a versailles-i határok között élő nemzetiségek egyszerű kitelepítésével.

Alig tért vissza a csehszlovák kormány csehszlovák területre, a kassai programban tanújelét adta annak, hogy tervének megvalósításához haladéktalanul hozzá is szándékozik látni. A kassai program a magyarellenes intézkedéseknek is antifasiszta megtorló rendszabályok színezetét igyekezett adni, egykedvűen napirendre térve azon tény felett, hogy a magyarság az egész háború alatt következetes antihitlerista magatartást tanúsított Szlovákiában.

A magyar közvéleményt a bekövetkezett események mégis váratlan csapásként érték. 1945 tavaszán Budapesten nemcsak a közvéleményben, de kormánykörökben is az az elképzelés élt, hogy az egész nemzetiségi problémát, beleértve a határkérdést is, majd „demokratikus” úton, egyetértőleg rendezni lehet. Amikor a szakszervezeti ifjúság kidöntötte az „Észak” szobrárt és a helyére „Barátságot a szomszédos Csehszlovákiával” táblát tűzött, és ez csak egyike volt a sok nyilatkozatnak és szimbolikus cselekedetnek többé-kevésbé mindenki hitt abban, hogy a kölcsönös keserves tapasztalatok özőne után a másik oldalon is meglesz a hajlandóság a csatabárd eladására. Amikor iskolák bezárásáról, vagonelkobzásról, kiutasításokról az első hírek érkeztek, ezeknek egyszerűen nem akart senki sem hitelt adni, vagy legfeljebb helyi túlkapasoknak tartotta azokat.

A közlekedési viszonyok javulásával azonban hamarosan teljesen hiteles hírek érkeztek arról, ami Csehszlovákiában történik. Egymás után jelentek meg az elnöki dekrétumok, kormány- és szlovák nemzeti tanácsi rendeletek, melyek közül a legfontosabbak megfosztották állampolgárságuktól az összes magyarokat, ex lege kimondták a magyar nemzetiségű személyek vagyonának elkobzását a legszemélyesebb ingóságok kivételével, bezárták az összes magyar iskolákat - az elemiket is -, kizárták a magyarokat a felső oktatásból, megtiltották magyar nyelvű nyomdátérkek megjelenését vagy behozatalát és a magyar nyelvnek nemcsak nyilvános, de sok helyütt magán használatát is és szociális segélyüket, visszavonták iparendéjéiket, a magyarok munkabérént rendeletileg alacsonyabban állapították meg.

Amikor a potsdami találkozón a „Három Nagy” nem adta meg a felhatalmazást Csehszlovákiának a magyarok kitelepítésére, a csehszlovák kormány beledobta a hazai és külföldi közvéleménybe a lakosságcsere gondolatát, és a magyar kormányt tárgyalásokra hívta meg Prágába. Az első prágai tárgyalásokon átnyújtott csehszlovák követeléseket a magyar delegáció visszautasította, és a tárgyalások megszakadtak. A második prágai tárgyalás alkalmával a csehszlovák követeléseiket lényegesen enyhítették, de ezeknek a Magyarországra részére még mindig nagyon kedvezőtlen javaslatoknak az alapján jött létre a lakosságcsere egyezmény, mely 1946. február 27-én került aláírásra Budapesten.

Az egyezmény felhatalmazta a csehszlovák kormányt, hogy a legszélesebb körű toborzást hajtsa végre Magyarországon, és ezzel a felhatalmazással a szlovákok bőségesen éltek is. Sok száz gépkocsival járták bizottságaik az országot, sok ezer gyűlést tartottak, elárastották Magyarország városait és falvait plakátokkal. A

toborzás eredményeképpen mintegy százezer magyarországi „szlovák” jelentkezett áttelepülésre. Ezek a jelentkezők három csoportra oszthatók. Az első csoport a magyarországi inflációból a plakátokról inetegető csehszlovák paradicsomba akart kivándorolni. A második csoport olyanokból állt, akik kedvezőtlen igazolóbizottsági határozatok következményei vagy a sváb-kitelepítés alól igyekeztek ezen az úton szabadulni. A harmadik csoportba sorolhatók azok, akik tényleg öntudatos szlovákként akartak áttelepülni Szlovákiába. A jelentkezők nagy része egyáltalában nem vagy alig tudott szlovácul, és a szlovákság kritériumaként a bizottságok elfogadták, ha a jelentkező egy szlovák nevű nagyszülőt tudott kimutatni.

A toborzási akció egyre növekvő ellenérzést váltott ki Magyarországon, és ez is hozzájárult ahhoz, hogy az egyezmény ratifikálása nem ment egészen simán. Az összes pártok szónokai csak az egyezmény és a csehszlovák magatartás heves bírálata után fogadták el a törvényjavaslatot, amikor pedig szavazásra került a sor, a képviselők nagy része - a kommunisták Révai József felhívására - elhagyták az üléstermet, úgy, hogy a nemzetgyűlés határozatképtelen volt. Csak napokkal később sikerült a külügyminiszternek az egyezményt megszavaztatnia.

A lakosságcsere-egyezmény egy magyar-csehszlovák vegyes bizottságot létesített, amelynek a végrehajtás részleteit kellett kidolgoznia. E Vegyes bizottságban hamarosan nagy ellentétek mutatkoztak, és a két tagozat elnökét, és a két kormány megbízottát Párizsba rendelték, ahol a béketárgyalások ideje alatt Gyöngyösi külügyminiszter és Clementis külügyi államtitkár igyekeztek az ellentéteket kiküszöbölni.

A béketárgyalásokon a csehek további 200 000 magyar egyoldalú kitelepítését követelték, de ennek a kívánságuknak a békekonferencia nem adott helyet.

E párizsi kudarc után a prágai kormány újabb tervekét kovácsolt a „magyar kérdés” megoldására. Októberben a csehszlovákok a Vegyes bizottság előtt lévő vitás kérdésekben a csehszlovák álláspont azonnali elfogadását és a lakosságcsere megindítását követelték. A magyar kormányt a lakosságcsere szabotálásával vádolták, noha akkor már megtörtént a magyar kormány hozzájárulásával egyes kategóriák (bányászok, értelmiségiek) soronkívüli áttelepítése -anélkül, hogy a legfontosabb elvi és gyakorlati kérdések rendezve lettek volna. Itt jegyzem meg, hogy a Nyitrabányára telepített „magyarországi szlovák” bányászok új lakóhelyükön magyar iskolát követeltek, majd 1947 folyamán elárasztották a pozsonyi magyar főkonzulátust beadványokkal, melyekben visszatelepítésüket kérték.

De térjünk vissza 1946 októberébe. A magyar külügyminisztériumban megjelent a Vegyes bizottság csehszlovák tagozatának Zathurecky nevű titkára, hogy a lakosságcsere azonnali megindítása iránti csehszlovák kívánság tárgyában a minisztertanács által hozott határozat iránt érdeklődjék és a csehszlovák különbizottság elnöke, Okáli Dániel nevében kijelentette, hogy a csehszlovák kívánság elutasítása esetén a csehszlovák hatóságok azonnal megkezdik a felvidéki magyarok Szudétaföldre telepítését. A magyar kormány válasza halogató volt.

1946. november 16-án a pozsonyi magyar meghatalmazotti hivatal röviden jelentette, hogy megkezdődött a felvidéki magyarok deportálása. A drámai részletekről a nap folyamán a rajkai körjegyző tett több ízben jelentést. Rajkára érkeztek menekültek elbeszélést, hogy Guta községet előző este körülzárták a csehszlovák katonaság, sok száz embernek Csehországba szóló közmunka-behívót kézbesítettek, a behívó kézbesítésével egyidejűleg a behívottakat családjukkal együtt teherautókra rakták, és elszállították a legközelebbi vasútállomásra, ahol katonai fedezet mellett folyik a bevonagrozásuk. A gutai események híre futótűzként terjedt el a szomszédos községekben, és hatásukra kezdődött meg a tömeges menekülés. Gutával egyidejűleg megkezdődött Kőbölkül és Muzsla színmagyar községek lakosságának deportálása is.

Minthogy a diplomáciai viszony Magyarország és Csehszlovákia között ekkor még nem állt helyre, a prágai és pozsonyi külképviseletek vezetői a meghatalmazotti címet viselték. A pozsonyi magyar meghatalmazotti hivatal a Vár feletti hegyoldal egyik kis villájában volt elhelyezve; ide zárandokoltak a magyarok egész Szlovákiából, amíg bíztak abban, hogy ott valamiféle segítséget kaphatnak. 1946 decemberében naponta sok száz ember állt sorba a hivatal előtt a csikorgó hidegben. A lakosságcsere-egyezmény értelmében ugyanis a pozsonyi meghatalmazottnak jogában állott a lakosságcsere a csehszlovák kormány által a Magyarországon áttelepülésre jelentkezett számban kijelölt magyarokat konzulii jogvédelemben részesíteni. A kényelvével védve azt tanúsította, hogy tulajdonosa a lakosságcsere ki van jelölve, és a magyar meghatalmazott védelme alatt áll. A deportálást végrehajtó csehszlovák hatóságok ezeket a védelemléteket sok helyen respektálták, a védelemléteket felmutatók behívóit visszavonták, és őket lakásaikban meghagyták. Míg a deportálás megkezdése előtt minden felvidéki magyar azon igyekezett, hogy magát a lakosságcsere alól kivonja, most ezek a kijelöltek lettek az irigyelt kivételezettek.

A magyar sajtó a deportálás megindításakor felháborodott hangú, hű tudósításokban számolt be az eseményekről. Hamarosan azonban, a csehszlovák kormány tiltakozására, a sajtókampány leállt. Decemberben pedig már néhány olyan tudósítás jelent meg a magyar sajtóban (Horváth Zoltán, H. Munka Tivadar), melyek rózsás képet festettek az elhurcolt magyarok helyzetéről.

Január végén személyesen volt alkalmam meggyőződni a való helyzetéről. Nekem jutott az a feladat, hogy az elhurcolt magyarokat új lakóhelyeiken felkeressem, és helyzetükről jelentést tegyek. Nehéz lenne elfelejtenem a mlada boleslav-i állomáson álló taksonyfalvi szerelvényt, a síró asszonyokat, a tanácsalanel maguk elé meredő férfiakat, az öt napos utazástól koromfekete, összefagyott gyerekeket, a béna öregasszonyt, akit ágyastól raktak fel a vonatra, a sebtiben feldobált és az öt napos rázástól nagyrészt összetört bútorkat és használati tárgyak összevisszaságát, a cseh gazdákat és intézőket, akik a vonat mellett sétáltak és egy-egy erősnek látszó és kevés családtaggal bíró magyar munkaerőre néhány száz koronát nyomtak a munkahivatali tisztviselő markába. A kevésbé kelendő áru, mint például egy fiatal lány, akit munkaképtelen szűléivel és meg gyermek öccsével hoztak ki, még egy előbbi szerelvényből három napja ott volt az állomáson.

A munkahelyen cselédsors, súlyosbítván idegenséggel, teljes kiszolgáltatottsággal, ezt kihasználó, a járandóságot is visszatartó munkaadókkal. Ahol megvolt az első napokban a jóindulat, ott is az egymás nyelvének nem értéséből fakadó félreértések hamarosan ellenséges viszonyra vezettek.

Egész januárban és februárban csikorgó hidegben folyt a deportálás. Volt úgy, hogy Érsekújvár és Pozsony között tizenhatsz szerelvény vesztetelt behavazva. Gömör megye több falujából a lakosság a katonaság közeledtére az erdőbe menekült, és ott tanyázott hóban-fagyban, napokig. A katonaság eltávózása után visszatértek, de a katonák másodsor sőt néha harmadszor is rátörték a falvakra, és vitték, akit értek.

A végrehajtó közegek hamarosan nemcsak a közmunkatörvényen tették túl magukat, melyre való hivatkozással az elhurcolás történt, hanem a szlovák belügyi és népjóléti poverenictvo által kiadott bizalmas rendeleteken is. Behívták mezőgazdasági munkára és családjukkal elhurcoltak egyrészt nincstelen és birtokos parasztokon kívül iparosokat, tanítókat, másrészt munkaképtelen betegeket, nyomorékokat, vakokat, olyan családokat, melyekben munkaképes családtag egyáltalán nem volt.

1947 elején a csehszlovák kormány a lakosságcsere körüli vitás kérdések letárgyalására kormányközi tárgyalásokat javasolt. A magyar kormány hozzájárulását a deportálás leállításának feltételéhez fűzte. Hosszas huzavona után megállapodás történt, hogy 1947. március 1-én Prágában megkezdődnek a tárgyalások, és ugyanaznap megszűnik a deportálás.

Eddig az időpontig mintegy 40 000 magyart szállítottak a határmenti zárt etnikumból Cseh- és Morvaországba, és szórtak szét a történelmi tartományok egész területén. A deportáltak zöme a volt szudétanémet területtel határos cseh települési területre került, ahonnan a cseh nincstelenek a legnagyobb számban rajzolták ki a Szudéta vidékre, és így a legnagyobb volt a mezőgazdasági munkahiány. A behívók egy évre szóltak, de az elhurcolt elhagyott házaiba és földjeire haladéktalanul szlovákokat telepítettek, és így nem volt kétséges, hogy a belső áttelepítést a csehszlovákok véglegesnek tekintették.

Az 1947. március-én megkezdett prágai tárgyalások alig egy hét után megszakadtak, de rövid szünet után - most már a külügyminiszterek személyes részvétele nélkül - Pozsonyban folytatódtak. Itt hónapokig húzódtak a tárgyalások anélkül, hogy a magyar és a csehszlovák álláspont között lényeges közeledés jött volna létre, noha a magyar kormány, elsősorban a közvetítőként eljáró jugoszláv kormány kívánságára, a lakosságcsere megindítása mellett döntött. Ekkor láta ki Okáli a szlovákok számára igen szerencsésnek bizonyult formulát a lakosságcsere „próbaidőre” való megindításáról. Azonban még a próbaidőre szóló rendelkezésekben is nagy ellentétek mutatkoztak, de a magyar delegáció nagypénteken hazautazott, mielőtt a kérdést teljesen kitárgyalta volna. A tárgyalás az ünnepek alatt abban a különös formában folytatódott, hogy a delegáció Pozsonyban maradt részlegei félnaponként időközben fővárosukból kapott utasítások alapján deklarációkat tettek, vagy jegyzékeket nyújtottak át egymásnak. Húsvétvasárnap este a csehszlovákok ultimátum-jellegű jegyzéket nyújtottak át, melyben másnap délután négy óráig követelték a csehszlovák feltételek elfogadását. Húsvéthétfőn délután fél négykor nyújtottam át Prohácska követnek, a csehszlovák delegáció elnökének a magyar kormány válaszát, mely a csehszlovák követelést elutasította, és a magyar álláspontot fenntartotta. - Este féltizenegyre, általános meglepetésre, megérkezett a prágai kormány válasza a magyar feltételek elfogadásáról.

Harmadnap megkezdődött a lakosságcsere - egy hetes próbaidőre. A hét lejártaival a lakosságcsere további egy hétre meghosszabbították, és ilyen egy hetes meghosszabbításokkal folyt a lakosságcsere egész évben, majd rövid téli szünet után 1948-ban is. A tárgyalások folytatódtak, megszakadtak, újra kezdődtek, jegyzőkönyveket parafáltak, melyeket a kormányok azután nem hagytak jóvá, közben a lakosságcsere folyt, és lényeges kérdések, éppen a magyar szempontból legfontosabbak, rendezetlenek maradtak. Így például 1948 végéig nem volt meghatározva a Csehszlovákiából Magyarországra áttelepíthető személyek létszáma és az áttelepülő magyarok az egyezményben biztosított vagyontranszferének módja. Hogy később történt-e megegyezés ezekben a kérdésekben, nem ismeretes előttem.

A lakosságcsere a magyar kormány azzal a feltételezéssel indította meg és folytatta le, hogy ez a magyar részről megnyilvánuló pozitív magatartás javulást és megnyugvást fog hozni a Csehszlovákiában visszamaradó magyarok helyzetében. Ez a feltételezés azonban, legalábbis 1947-ben és 1948-ban, nem igazolódott be. Csehszlovákiában egyetlen a magyarságot sújtó jogfosztó rendelkezést se helyeztek hatályon kívül, végrehajtásukat nem függesztették fel, még azokét sem, melyeknek felfüggesztését a lakosságcsere-egyezményhez csatolt levélváltásban vállalták. A vagyonelkobozások egész 1947-ben egyre gyorsuló ütemben folyt. A

magyar gyerekek tanítása már harmadik éve szünetelt, még szlovák tannyelvű iskolákat is csak egyes magyarokta községekben létesítettek. A Csehszlovákia hurcoltak helyzete egyre súlyosbodott, a munkahivatalok meg se hallgatták, át se vették panaszait, tilos volt új lakóhelyüket elhagyni, a vasútállomásokon jegyet se szolgáltattak ki részükre.

Ilyen körülmények között nem lehetett azon csodálkozni, hogy egyre többen és többen tettek eleget a reszlovakizációs felhívásoknak, és jelentették be az illetékes csehszlovák hatóságoknak, hogy mint elmagyarosodott szlovákok a jövőben családjukkal együtt ismét szlovák anyanyelvűnek kívánják magukat vallani. A szlovák származás csak forma szerint volt kritériuma a reszlovakizálásnak. Így például teljes számban „reszlovakizáltak” az 1942-ben a felvidékre telepített csángók. Előjártak a reszlovakizálásban a volt felső és középosztály tagjai, míg a parasztság és munkásság túlnyomó része kitarított magyarsága mellett, és visszaautósította a reszlovakizálást.

Lassanként nyilvánvalóvá vált, hogy a lakosságcsere, menekülés, Cseh-morvaországba deportálás, reszlovakizáció, szlovákok szisztematikus betelepítése rohamosan bomlasztja a magyar etnikumot, színmagyar járáskor veszítették el magyar jellegüket. Magyarországon sokáig azt hitték-alap nélkül-, hogy a lakosságcsere során a csehszlovákok az északi magyar szórványokat fogják kitelepíteni. Ezzel szemben a csehszlovákok politikájukat a határmenti magyarokta területsáv elszlovakosítására összpontosították.

A háború befejezését követő években a magyar kormány csaknem teljesen tehetetlen volt a csehszlovákiai magyar kisebbség likvidálására irányuló csehszlovák akciókkal szemben. A nagyhatalmaknak való panaszokodáson kívül nem volt egy koherens politikai elgondolás arról, hogyan, milyen eszközökkel lehetne a folyamatot megállítani, Csehszlovákiával elfogadható, kielégítő modus vivendi-t találni. Az a még 1945-ben felmerült elgondolás, hogy a szlovákok feje felett a csehekkel kell megegyezni, teljesen kivihetetlennek bizonyult, mert a csehek erre a legcsekélyebb hajlandóságot se mutatták. 1947. tavaszán a szlovák Demokrata Párt egy részében hajlandóság mutatkozott arra, hogy a magyar kérdés megoldására irányuló tárgyalások jogát a szlovák tartományi kormányoknak, a poverenikok testületének vindikálja. A szlovákokkal szemben a magyar kormány sokkal kedvezőbb pozícióban lett volna mint a csehszlovák központi kormánnyal szemben, a szlovák törekvések bátorítása elől azonban magyar részről mereven elzárkóztak azon elgondolás alapján, hogy az a reakciót erősítené Szlovákiában.

A hivatalos vélemény 1947 első felében Magyarországon az volt, hogy a csehszlovákok pozícióját velünk szemben a csehszlovák belpolitikai viszonyok, elsősorban a Kommunisták Pártja esett szavazatok nagy száma és a Párt döntő súlya a koalícióban, tették igen erőssé. 1947 nyarán Magyarországon döntő belpolitikai fordulat következett be, és ugyanakkor Csehszlovákiában a lassú de fokozatos jobbratolódás jelei mutatkoztak. Ez azonban nem hozott javulást a magyar kormány pozíciójában a csehszlovákokkal szemben, még kevésbé a magyar kisebbség helyzetében.

A tárgyalások formális lehetősége adva volt. A békeszerződés 5. cikke úgy rendelkezett, hogy Magyarország és Csehszlovákia a békeszerződés életbelépésétől számított három hónapon belül tárgyalásokba bocsátkoznak a lakosságcsere után visszamaradó magyar kisebbség helyzetének rendezésére. Ez a határidő 1948. január 15-én járt le. Clementis azonban, miután meggyőződött arról, hogy a tárgyalások során képtelen lenne kitarítani az addigi csehszlovák álláspont mellett, új ürügyet talált ki a rendezés elodázására. Úgy érvelt, hogy a csehszlovák kommunisták ugyan a baráti megegyezés útját keresik a magyar népi demokráciával, és a magyar kisebbség ügyét is a baráti megértés szellemében kívánják rendezni, azonban most folytatják élet-halál harcukat a jobboldali pártokkal, melyek a legnagyobb mértékben kihasználnák, ha a kommunisták most magyarbarát magatartás tanúsítanának. Ezért Clementis a magyar kormány türelmét kérte az áprilisi választásokig. Ezen érvelés őszintétlen volt mellett szól, hogy a „majd a választások után” jelszava a februári forradalom után is megmaradt, amikor pedig választási harcokról, a sovinizmusra apelláló ellenzékéről nem lehetett többé szó.

A februári forradalmat Magyarországban lelkesen ünnepelték, és a vezércikkre refrénje az volt, hogy most végre megvalósulhat a csehek, szlovákok és magyarok baráti együttműködése, melyet a sovinizta reakció addig megakadályozott. Egyelőre azonban a magyarság helyzetének további súlyos rosszabbodása következett. Az új szlovák belügyi poverenik Okáli Dániel, Clementis mániákus szlovák sovinizta sógora lett, akinek első hivatali ténykedése az volt, hogy több száz függőben lévő magyar vagyonelkobzás végrehajtását elrendelje, és betiltsa a magyar nyelvű isentiszteleteket egész Szlovákiában. Cseh-Morvaország számos városában és községében is számos helyen az újonnan alakult akció-bizottságok egyik első dolga az volt, hogy évtizedek óta ott élő magyar családokat kizavarjanak otthonaikból.

Az újonnan Prágába érkezett szovjet nagykövet Bolgár Elek magyar követ megkísérelte tájékoztatni a csehszlovákiai magyarság helyzetéről, Silkin nagykövet azonban kijelentette, hogy a Szovjetunió nem kíván beavatkozni a Magyarország és Csehszlovákia közti vitába.

Az új csehszlovák kormány nemcsak a magyar kérdésben addig elfoglalt álláspontjának gyökeres megváltoztatására nem volt hajlandó, de egyelőre a legcsekélyebb enyhítésre sem. A Cseh Néppártot és a Szociáldemokrata Pártot az új kormányban a magyargyűlölő Plojhar, illetve Erban miniszterek képviselték. Az előbbi 1947 novemberében a magyar békeszerződés ratifikációjának vitájában a leguszítóból magyarellenes beszédet mondotta, az utóbbi pedig a csehszlovák kormány képviselőjeként a márciusi centenáriumi ünnepségeken Kossuth szobrát nem volt hajlandó megkoszorúzni, csak Petőfiét, azzal az indoklással, hogy csak az utóbbi volt szláv.

Noha az egyéves munkaidő lejárt, a deportált magyarokat továbbra is kényszerrel Cseh-Morvaországban tartották. Akik hazaszöktek, azokat a csendőrök összeverték, és visszavitték. Sikertelen a Népülési Minisztérium illetékes osztályvezetőivel elfogadhatom egyes rendszabályokat, melyek a kérdés végleges rendezéséig a legkirívóbb sérelmeket orvosolták volna. Így hozzájárultak ahhoz, hogy elbocsátják a magyar állampolgárokat, azokat, akiknek Magyarországra szóló beklöltözési engedélyük van, akiknek házastársa Magyarországon él; hazaengedik a munkaképteleneket, azokat, akiket munkaadójuk elbocsátott, és most munka és kereset nélkül vannak Csehszlovákiában; módot adnak a munkajogi panaszok kivizsgálására, stb. Elfogadták az összes részleteleket azzal, hogy a miniszterük elé terjesztik jóváhagyásra és a magyar követ is interveniáljon személyesen a miniszternél a tervezet jóváhagyása érdekében. Erban miniszter egyetlen intézkedéshez se járult hozzá. Ugyanilyen elutasító álláspontot foglaltak el az összes szakminiszterek a tárcájuk körébe eső kérdésekben, nem is szólva Clementis külügyminiszteréről.

A változás első jelei a vizsgálatunk tárgyát képező időszak végén, 1948. második felében mutatkoztak. Egy csehszlovák állampolgársági novella értelmében egyes magyarok három év múlva visszakaphatták állampolgárságukat bizonyos feltételek mellett. Még 1948-ban ígéretet tett a csehszlovák kormány, hogy azok a deportáltak, akik nem óhajtanak Cseh-Morvaországban maradni, és akiknek még meg van a lakásuk régi lakóhelyükön, oda visszatérhetnek. Tárgyalni a magyar kisebbség ügyéről a magyar kormánnyal a csehszlovákok ekkor se voltak készek. Engedményekre csak ex gratia, saját kezdeményezésükből voltak hajlandók.

Még a két ország közötti gazdasági és pénzügyi kapcsolatok alakulásáról kell röviden szólnunk.

Magyarország és Csehszlovákia viszonylagos gazdasági helyzete gyökeresen különbözött a vizsgált időszak első és második felében. 1945-46-ban Csehszlovákia valóságos paradicsom volt a súlyos háborús károkat szenvedett Magyarország mellett. Az UNRRA szállítmányok megszüne után azonban, 1947-től kezdve Csehszlovákiában mind súlyosabb áruhiány mutatkozott, és az üres üzletekkel szembeállítva Budapest képe a jóléti jeleket mutatta. Az első árucsereforgalmi megállapodások a szigorú viszonyosságon alapultak. 1947-ben és 1948-ban azonban a csehszlovák kormány sűrűn fordult a magyar kormányhoz gyorssegélyért, és Magyarország súlyos áldozatokat hozott különösen élelmiszer és olajszállítmányok formájában, melyeknek ellenében a csehszlovákok a kisebbségi vagy más függőben lévő kérdésekben semmiféle engedményt nem tettek.

1945-ben és 1946-ban a magyar kormány ismétellen védekezett a csehszlovák áttelepítési és lakosságcsere követelésekkel szemben gazdasági nehézségei hangoztatásával. A csehszlovák kormány ekkor ismétellen biztosította a magyar kormányt, hogy hajlandó a lakosságcsere és áttelepítés lebonyolításához Magyarországnak pénzügyi segítséget nyújtani, és Clementisnek ez volt Párizsban az egyik legerősebb ütőkártyája. 1947-ben és 1948-ban azután a csehszlovák kormány a lakosságcsere-egyezményben foglalt pénzügyi kötelezettségei teljesítését is megtagadta. Fizetési-képtelenségére hivatkozva nem volt hajlandó fizetni az áttelepített magyarok Csehszlovákiában visszahagyott vagyonáért, melynek ellenértékét pedig a Magyar nemzeti Bank Magyarországon az áttelepülteknek kifizette, ami a magyar bankjegyforgalmat jelentősen növelte és erős inflációs tényezővé vált. A csehszlovákok az áruszállítást ezen a címen megtagadták, holott még az 1947-es pozsonyi tárgyalásokon megállapodás jött létre az árulistikban, és legfeljebb arra voltak hajlandók, hogy a hosszúlejárátú rendezésre váró pénzügyi kérdések közé ezt a követelést felvegyék.

A függőben lévő pénzügyi kérdések tárgyalásának magyar részről való előkészítése nagy alaposággal hónapokig folyt 1948-ban. A békeszerződés különböző gazdasági rendelkezéseiből folyó magyar kötelezettségek tartoztak többek között ebbe a kategóriába, melyekkel szemben a különböző címeken jól megalapozott magyar ellenkövetelések több milliárd forintra rúgtak. A csehszlovákok húzódozása folytán ezekre a tárgyalásokra 1948 folyamán nem került sor. Nem ismeretes előttem, hogy később meg lettek-e tartva, és ha igen, milyen keretben és milyen eredménnyel.

1948 folyamán a csehszlovák kormány javaslatot tett kereskedelmi és konzuli szerződés kötésére, minthogy a régi szerződés hatálya megszűnt. Ebben a kérdésben a magyar magatartás tartózkodó volt, mert a klasszikus kereskedelmi és konzuli szerződések mintájára az új kereskedelmi szerződésbe, melyre a csehszlovákok szemmel láthatólag nagy súlyt helyezte, be kívántuk vonni az egymás területén lakó állampolgárok kölcsönös védelmét. A magyar álláspont kialakítása tárcaközi értekezletek színvonalán folyamatban volt, amikor 1948 őszén Háy László meglepetésszerűen Prágába utazott és 48 óra alatt gazdasági együttműködési szerződést kötött Csehszlovákiával, mely pactum de contrahendo azon kérdések felsorolását tartalmazta, melyeket a csehszlovákok fontosaknak tartottak.

Jelzet: MOL-XIX-J-1-j Csehszlovákia TÜK-0010436/1955. (54. doboz 16/b tétel.) - Géppel írt tisztázata másod(l)lata.

Címek:

[csorba-tói egyezmény](#) ^[2]

[Varsói Szerződés](#) ^[3]

[lakosságcsere](#) ^[4]

Kiadás: 9. évfolyam (2009) 2. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/politika/ravasz_karoly_1955os_feljegyzese_a_ii._vilagaboru_utani_magyarcsehszlovak_viszonyrol.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/politika/ravasz_karoly_1955os_feljegyzese_a_ii._vilagaboru_utani_magyarcsehszlovak_viszonyrol.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/csorba-toi-egyezmeny>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/varsol-szerzodes>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/lakossagcsere>